

ПРОТИБОРСТВО В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ АЗЕРБАЙДЖАНУ ТА ВІРМЕНІЇ В ПЕРІОД ДРУГОЇ ВІЙНИ У НАГІРНОМУ КАРАБАХУ

У статті проведено огляд результатів моніторингу інформаційного простору безпосередніх сторін конфлікту (Азербайджану та Вірменії) в мережі Інтернет в період Другої карабаської війни. Хронологічно відображено приклади поширення недостовірної інформації (фейків) в інформаційному просторі, маніпулювання інформацією, її викривлення, підміна сторонами конфлікту, проведено їх розбір та наведено матеріали щодо їх спростування.

Частково проаналізовано, як здійснювався контроль інформаційного середовища обома сторонами конфлікту, проводились атаки хакерів на інформаційні ресурси противника. Виокремлено складові інформаційного протистояння, визначено, які способи та методи інформаційно-психологічного впливу були застосовані в період Другої війни у Нагірному Карабаху.

Ключові слова: Азербайджан, Вірменія, Друга війна у Нагірному Карабаху, інформаційний простір, інформаційне протистояння, гібридна війна, пропаганда, соціальні мережі, медіапростір.

Постановка проблеми та її актуальність. Аналіз та узагальнення матеріалів висвітлення сучасних збройних конфліктів є однією з важливих проблем історіографії воєнної історії. Результати такого аналізу слугуватимуть матеріалами для подальших історичних досліджень. Значний інтерес становлять локальні конфлікти сучасності, які містять комплекс заходів, мета яких – отримання переваги не лише на полі бою, але й в інформаційному просторі, а інформаційне протистояння стало невід’ємною складовою таких конфліктів. Зважаючи на це, розвиток подій і ситуація, яка склалася в інформаційному просторі в період Другої карабаської війни, не може залишитися поза увагою. Тим більше що однією зі сторін цього протистояння в інформаційному просторі є російська федерація.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Українська історіографія накопичила певний досвід аналізу матеріалів стосовно Другої війни у Нагірному Карабаху: наукова праця Харука А.І.,

Квятковський Роман Володимирович, ад’юнкт штатний науково-організаційного відділу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Квятковський Р.В., 2023

в якій розглянуто питання висвітлення подій Другої карабаської війни у військових часописах. Зокрема, проаналізовано особливості висвітлення у польських військових виданнях передумов, ходу та наслідків вірмено-азербайджанського збройного конфлікту 2020 р., застосування безпілотної авіації (*Харук, 2021*); висвітленню загальної хронології розгортання бойових дій, узагальненню практики бойового застосування новітніх систем озброєння і військової техніки в ході Другої карабаської війни присвячена праця Поплавського О.О. (*Поплавський, 2020*); наукові авторські розвідки Чмихала Г.Г. і Квятковського Р.В. інформаційної складової Вірмено-Азербайджанського конфлікту (*Чмихало, Квятковський, 2020a*) та інформаційного супроводу бойових дій в Нагірному Карабаху у вересні-листопаді 2020 року (*Чмихало, Квятковський, 2020b*).

Проте актуальним предметом дослідження залишається інформаційний простір учасників конфлікту, оскільки Друга Війна в Нагірному Карабаху містить чітко виражену гібридну складову. Подальших досліджень потребує саме інформаційне протиборство між Вірменією та Азербайджаном в період Другої карабаської війни.

З огляду на це Друга війна у Нагірному Карабаху повинна детально вивчатися та аналізуватися представниками України, оскільки її досвід має надзвичайну цінність як на політико-стратегічному, так і на тактичному рівнях.

Мета та завдання дослідження. Окреслити особливості інформаційного протиборства Азербайджану та Вірменії в період Другої війни в Нагірному Карабаху, проаналізувати використання інформаційного простору, в тому числі соціальних мереж як поля бою між представниками обох держав за здобуття інформаційної переваги. Простежити хронологію та здійснити опис низки інформаційних матеріалів, які були використані в ході інформаційного протистояння сторонами конфлікту в період Другої карабаської війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. З першого дня Другої війни у Нагірному Карабаху у Вірменії було введено військовий стан. Це передбачало заборону на поширення неофіційної інформації про бойові дії та було передбачено кримінальну відповідальність за публікацію критичних висловлювань на адресу влади та обороноздатність армії. Проте, доступ до інформаційний

ресурсів в мережі Інтернет, в тому числі до соціальних мереж, залишився вільним.

Азербайджанська влада була більше зосереджена на превентивному контролі та вибрала більш жорсткий метод і прийняла рішення заблокувати доступ до Facebook, YouTube, WhatsApp, TikTok та інших соціальних мереж (*Гібридна складова ...*, 2020).

Період підготовки до бойових дій в Нагірному Карабаху, гостра фаза протистояння та післяконфліктний період мали постійний інформаційний супровід, який свідчить про системний інформаційний вплив із застосуванням усього можливого спектру інформаційних каналів.

На фоні загострення конфлікту між Азербайджаном і Вірменією також розпочалась інтенсивна пропагандистська війна задля отримання переваги в інформаційному просторі.

У величезній кількості новин, які публікувались в період Другої війни у Нагірному Карабаху, важко було відрізнити повністю вигадані чи частково спотворені новини від правдивих. Як Азербайджан, так і Вірменія широко застосовували фейки як інформаційну зброю.

Інформаційні матеріали, зокрема дезінформація, хоч і були згодом практично всі спростовані, проте відіграли свою практичну роль у ході війни. Вони частково або повністю досягнули своєї мети – домінування в інформаційному просторі, введення в оману та здійснення інформаційного та психологічного впливу на визначені цільові аудиторії.

Можна виділити такі складові інформаційного протистояння в період Другої війни у Нагірному Карабаху: створення та поширення класичних агітаційно-пропагандистських матеріалів; використання емоцій під час створення пропагандистського контенту; створення та поширення фейків, відвертої дезінформації; поширення чуток, зокрема з використанням сучасних каналів (групи у соціальних мережах, месенджери тощо) як першоджерела дезінформації; використання лідерів громадської думки в пропагандистських акціях; контроль за каналами передачі інформації та введення цензури; маніпулювання почуттями віруючих; боротьба у кіберпросторі, атаки хакерів.

Обидві сторони конфлікту також інтенсивно змагалися за прихильність урядів й громадської думки. До прикладу, кількість згадувань Вірменії та Азербайджану у соціальних мережах у

вересні 2020 року сягнула відмітки більше ніж 20 мільйонів за тиждень (*Невидимий бій у Нагірному Карабаху...*, 2020).

20 вересня 2020 року в азербайджанських медіа з'являються та активно поширюються у соціальних мережах матеріали про те, що з іракського Курдистану через Іран до Вірменії та Карабах перекидаються «тисячі курдських бойовиків», а з Лівану до Карабаху переселяються тисячі вірмен з метою змінити демографічну карту регіону (*Курдські бойовики готують наступ ...*, 2020).

Проте фактів, які б підтверджували чи остаточно спростували цю інформацію, так і не було оприлюднено. Як і не було офіційної реакції міжнародних посередників та інших країн регіону. Так Азербайджан розпочав активну фазу інформаційної кампанії.

24 вересня 2020 року з метою створення панічних настроїв серед населення Карабаху в азербайджанських медіа почала масово поширюватися новина про евакуацію населення Карабаху, який у Вірменії прийнято називати Арцахом.

Через соціальні мережі Telegram, Viber та WhatsApp мешканцям Нагірного Карабаху і Вірменії розсилалось фото документа, в якому йшлося наступне: «Міністерство оборони попереджає мешканців Арцаху про необхідність бути готовими до екстреної евакуації».

Проте на наступний день вірменський експерт з інформаційної безпеки Самвел Мартіросян зазначив на своїй сторінці в соціальних мережах, що цей документ підробка (*Facebook, сторінка Samvel Martirosyan, 2020*).

Втім, на азербайджанських медіаресурсах продовжували публікувати повідомлення про масову евакуацію з Карабаху. А 1 жовтня 2020 року азербайджанський інформаційний ресурс Trend.az опублікував відео без звуку, на якому видно переміщення великої колони машин. До цього відео був доданий коментар: «вірмени поспіхом залишають Карабах» (*Сотні машин з вірменами ...*, 2020).

З метою спростування та подачі своєї версії походження відео 1 жовтня 2020 року долучився Вірменський центр перевірки інформації*, який повідомив, що це підробка і відео вперше було опубліковано в мережі Instagram, на сторінці Aratta_armenia, яке

*Вірменський центр перевірки інформації заснований у 2019 році як проєкт ДНКО «Центр громадських зв'язків та інформації» апарату Прем'єр-міністра Республіки Вірменія. Мета діяльності Центру – захист громадян від дезінформації.

вже не доступне для перегляду. У відеоролику, за твердженням експертів центру, було зображено автоколонну з вірменськими добровольцями, які прямували до Нагірного Карабаху (*Instagram, сторінка Aratta_armenia, 2020*).

Зважаючи на це, можна припустити, що відео на сторінці Trend.az було взято з вірменського домену і представлено у зовсім іншому ракурсі. Проте варто зазначити, що психологічна операція Азербайджану, мета якої посіяти паніку серед населення Карабаху, все-таки спрацювала.

Осінь 2020 року також стала періодом наймасовіших за кількістю кібератак на Вірменію. Об'єктом атак хакерів був державний апарат, медіаресурси та населення країни.

У результаті кібератак, що почалися опівдні 27 вересня 2020 року, загалом було зламано 90 вірменських сайтів. Серед цих сайтів найвідоміші новинні та відеопортали Вірменії.

Разом з атаками, що розпочалися ввечері 27 вересня, азербайджанським хакерам вдалося отримати доступ до серверів з конфіденційною інформацією, що належали державним структурам Вірменії, зокрема службі державної безпеки Вірменії, Президенту Вірменії та Міністерству закордонних справ Вірменії (*Азербайджанські хакери..., 2020*).

Тим часом з метою запобігання можливим провокаціям з боку вірмен Служба кібернетичної безпеки при Міністерстві цифрових технологій та транспорту Азербайджанської Республіки 28 вересня 2020 року звернулась до громадян із закликом: «...не заходити на жодні посилання в соціальних мережах, які були надіслані за допомогою телефонних повідомлень чи електронної пошти, а також не завантажувати жодних файлів» (*Давайте захистимо себе..., 2020*).

29 вересня 2020 року хакерськими групами Anti-armenia Team та Karabakh Hacking Team перехоплено конфіденційні документи, що належали збройним силам Вірменії, загальним обсягом близько 10 ГБ та зламано систему електронного документообігу уряду Вірменії. У результаті було вивантажено документи, в тому числі конфіденційні, обсягом 50 ТБ (*Конфіденційні вірменські документи..., 2020*).

Об жовтня 2020 року азербайджанські хакери зламали низку вірменських інформаційних сайтів і розмістили заклики Президента Ільхама Алієва, вимовлені ним з міжнародних трибун:

«Карабах – це Азербайджан і знак оклику», «Якщо вірменський солдат хоче жити, нехай забирається з азербайджанської землі!» На вірменських сайтах також було розміщено фотографії національного героя Азербайджану Мубаріза Ібрагімова* (*Азербайджанські хакери знову зламали...*, 2020).

За повідомленням вірменського ресурсу Платформа перевірки фактів**, 10 жовтня 2020 року було проведено безпрецедентну кібератаку, під час якої азербайджанські хакери зламали близько 50 вірменських державних сайтів. На ресурси було здійснено потужні атаки (в основному DDoS). Кібератак зазнали наступні вірменські інформаційні ресурси: lin.am, alplus.am, armenpress.am, armtimes.com, blognews.am, hetq.am, mamul.am, mediamax.am, news.am та zhamanak.com.

Також повідомлялось, що з метою отримання персональних даних і збору конфіденційної інформації активно здійснювались фішингові атаки на користувачів, для чого використовувались зламані сторінки в соціальних мережах і фальшиві вебсайти, що створювалися за копією (підміною) сторінок відомих агентств новин (*Азербайджанські фейкові сторінки...*, 2020).

8 жовтня 2020 року, за два дні до крайньої, масштабної кібератаки на вірменські інформаційні ресурси, служба безпеки Facebook опублікувала звіт про видалення з азербайджанського домену своєї мережі 589 облікових записів у Facebook, 7906 сторінок у Instagram та 447 інших облікових записів, які «були віртуальними». Облікові записи належали ряду азербайджанських хакерських груп і членам урядової пропрезидентської політичної партії Азербайджану «Новий Азербайджан».

Основна функція таких фальшивих користувачів – залишати коментарі для підтримки азербайджанських публікацій, поширювати пропаганду та недостовірну інформацію у вірменському інформаційному просторі (*Видалення скоординованої не автентичної поведінки*, 2020).

* Мубаріз Агакерім-оглу Ібрагімов – азербайджанський військовий, який загинув 19 червня 2010 року, відбиваючись від вірменських солдатів у селі Чайлі Тертерського району. Уряд Азербайджану посмертно присвоїв Мубарізу Ібрагімову звання Національного Героя Азербайджану.

** Платформа перевірки фактів (FIP.am) – вірменський ресурс, створений консультаційною громадською організацією Союз інформованих громадян за сприяння фонду Відкрите суспільство-Вірменія. Основною метою FIP.am є розкриття невідповідної дійсності інформації, яку публікують посадові особи, офіційні органи та ЗМІ.

Слід зазначити, що надмірна та підозріла активність із зазначених користувачьких записів призвела до їх блокування та видалення вже після того, як вони за короткий проміжок часу (декілька днів) виконали своє основне призначення – здобуття інформаційної переваги в мережі Facebook на користь Азербайджану, оскільки поширювані ними інформаційні повідомлення набули популярності та продовжували поширюватись серед користувачів мережі, стали «вірусними».

У свою чергу журналістське розслідування, яке було проведене Лабораторією цифрової криміналістики Атлантичної ради (DFRLab) ще в серпні 2020 року, встановило, що аналогічний інструментарій використовувався азербайджанськими хакерами також у мережі Twitter. Масові повідомлення та їх поширення підтримували азербайджанську сторону до початку активної фази конфлікту 27 вересня 2020 року, але під час аналізу виявилось, що кілька десятків дуже активних облікових записів виконували ті самі дії, а їхні біографічні дані практично збігалися, фото профілю, які були розміщені на їхніх сторінках, були ідентичними (*Патріотичний астротурфінг...*, 2020).

Також широко поширювалися з боку Азербайджану під час 44-денної війни та після неї повідомлення про те, що курдські та сирійські бойовики воюють на боці Вірменії.

Зокрема, видання Azpolitika.info опублікувало повідомлення з посиланням на турецький інтернет-сайт Haber7, в якому зазначалось: «вірменський батальйон, сформований на півночі Сирії, відправлений в Арцах для участі у бойових діях проти Азербайджану», проте жодних доказів цьому не наводилося (*Вірменських бойовиків перевезли...*, 2020).

Сайти Day.az (<https://news.day.az/politics/1276014.html>), areqator.az (<https://areqator.az/ru/politika/1035972>), baku.ws (<https://ru.baku.ws/karabakh/127993>) опублікували статтю під назвою «Сирійські терористи в складі вірменських окупаційних сил».

Проте в ході аналізу Вірменським центром перевірки інформації, опублікованих у статті як доказ фотографій, зазначено, що їх було знято в Сирії у 2019 році під час зборів «Вірменської бригади імені Нубара Озаняна», які проходили у річницю геноциду вірмен у Оттоманській Туреччині (*Бригада імені Нубара Озаняна...*, 2020).

29 вересня 2020 року турецькомовний інформаційний ресурс Derindusunce.org опублікував на своїй сторінці в мережі Twitter (<https://twitter.com/DDGrubu>) фотографію сербського актора та продюсера Мілоша Біковича з підписом: «Алекса Джурич, найманець сербського походження, був помічений у Вірменії».

Насправді сербський актор був сфотографований на знімальному майданчику фільму «Косаре». М.Бікович особисто відреагував на це повідомлення, пожартувавши на своїй сторінці у Twitter: «Іноді, у перервах між зйомками та рекламою, я одягаю форму і поспішаю творити мир там, де це необхідно» (*Twitter, сторінка Milos Bikovic, 2020*).

В свою чергу турецька служба телерадіокомпанії CNN (CNN TÜRK) в своєму репортажі про бойовиків Робочої партії Курдистану, яку визнано в Туреччині та багатьох інших країнах терористичною організацією, поширило інформацію про те, що «бойовики билися на боці Арцаху». Зокрема, у сюжет були включені кадри, на яких нібито бойовики РПК воюють разом із вірменською «АСАЛА»* (*Терористична організація..., 2020*).

Насправді, навмисно чи ні, але агенція новин переплутала прапор Колумбійської національної армії (FARC) з вірменським триколірним прапором (*Twitter, сторінка OsmanJoker, 2020*).

15 жовтня 2020 року Telegram-канали Günaz TV (<https://t.me/gunaztv2004/56541>) і Sepahcybery (<https://t.me/sepahcybery/15583>) опублікували повідомлення, в якому йшлося про те, що «Вірменія залучила бойовиків Робочої партії Курдистану для участі у бойових діях».

Як доказ долучено відео, де насправді було показано добровольчий загін езидської громади Вірменії, яке також було розміщено на езидській сторінці Pers_tna в мережі Instagram. Відео езидською мовою, на якому добровольці викрикують: «Хто ми? Єзиди!» (*Instagram, сторінка Pers_tna, 2020*).

Впродовж 44-денної війни на азербайджанських інформаційних ресурсах публікувалося багато хибних повідомлень про загибель вірменських військових, генералів, членів політичного керівництва. Журналісти та офіційні державні особи робили заяви про масштабні втрати з вірменської сторони.

*Вірменська таємна армія звільнення Вірменії (АСАЛА) – воєнізоване угруповання, створене в 1975р. та розпущене у 1988 р. Мета діяльності – змусити уряд Туреччини публічно визнати свою відповідальність за загибель 1,5 мільйона вірмен у Османській Туреччині у 1915–1916 рр.

Так, 28 жовтня 2020 року Президент Азербайджану Ільхам Алієв заявив в інтерв'ю агентству Інтерфакс, що бойові втрати вірменської сторони становили близько п'яти тисяч людей (*ЗС Вірменії втратили вбитими..., 2020*).

З метою посилення психологічного впливу на вірменське населення та введення його в оману того ж дня азербайджанський телеканал Kanal 13 повідомив, що хакери опублікували реальні дані про втрати вірменської сторони. Як доказ було представлено понад п'ять тисяч вірменських імен з датами народження (*Загибло понад 5 тисяч солдатів..., 2020*).

У списку були імена загиблих, загибель яких вже підтвердила вірменська сторона. Однак більшість із наведених там імен не мали жодного відношення до справжніх загиблих під час війни.

Наприклад, 26-річний Мгер Андоян виявив своє ім'я та фото у цих списках. У розмові 02 листопада 2020 року з журналістами вірменського інтернет-сайту Fir.am М.Андоян підтвердив, що на фотографії справді він, але у віці 15-16 років, оскільки азербайджанські хакери неправильно вказали дату народження (*Євбек і 250 жінок..., 2020*).

Детальне вивчення списку показало, що цей випадок не єдиний, а численна кількість вірменських імен та великі об'єми персональних даних опинилися у розпорядженні азербайджанських хакерів в результаті зламів вірменських баз даних.

25 жовтня 2020 року азербайджанський Telegram-канал Herbi_Azerbaijan (https://t.me/herbi_azerbaijan) поширив інформацію про знищення бункера, у якому перебували офіцери, генерали та інші високопосадовці збройних сил Вірменії.

Зокрема у повідомленні йшлося про те, що смертельного удару завдав безпілотник Нагор ізраїльського виробництва, також було оприлюднено фотографію події.

Насправді ця фотографія з'явилася в мережі Інтернет ще у 2016 році (*Удар азербайджанського дрону..., 2016*).

29 жовтня 2020 року Міністерство оборони Азербайджану повідомило про знищення двох літаків Су-25, що належали ЗС Вірменії. Згодом у соціальних мережах з'явилося фото збитого літака, який намагалися видати за вірменський Су-25 (*Знищено два літаки..., 2020*).

Як стверджує Російське інформаційне агентство новин, цю фотографію було зроблено в Сирії недалеко від міста Саракіб. На

знімку, вперше опублікованому 1 березня 2020 року, зображено турецький безпілотник (*У Сирії повідомили...*, 2020).

Варто звернути увагу і на систематичні поширення впродовж осені 2020 року інформації про загибель представників вищого військового керівництва. З початку війни йшли розмови про поранення і загибель президента Арцаху Араїка Арутюняна. Про це з посиланням на азербайджанські джерела писали і деякі українські медіа (*Азербайджан показав відео...*, 2020).

28 вересня 2020 року в мережі Youtube з'явилася новина про загибель підполковника Лерника Бабаяна (<https://www.youtube.com/watch?v=cGFGBeKwGVE>). Незабаром сам Бабаян відреагував на звістку про свою смерть, наголосивши на своїй сторінці у Facebook, що він живий і здоровий (<https://www.facebook.com/bishopbagrat.galstanyan/videos/10158867577059468>).

Дезінформацією також були повідомлення про поранення: чинного віце-прем'єра Вірменії Тиграна Авіняна (<https://infocheck.am/am/posts/524?fbclid=IwAR1OQiUnlAc4XciMsPKi2YPZr1btwL5fTT1B5ZZtG1CAS3sNUWc38QbUovQ>), другого президента Вірменії Роберта Кочаряна (<https://fip.am/en/13095?fbclid=IwAR2tXYqYepmJl66p2yL4B3qjOTJhNanN9nuetXxkPQSWjCRPvvoYBQHAntg>), колишнього міністра оборони Сейрана Оганяна та вбивство командувача Армією оборони Джалала Арутюняна (https://fip.am/en/13554?fbclid=IwAR11oZBKLwHaGhSX3yh5pRUDS5I7rqWUym5gayXKEEnqNQe_WG1uBQr5v).

Один із вірменських фейків – сайт Namimiz.com, який працював в період Другої війни в Нагірному Карабаху. Зараз він не доступний, але якщо використовувати онлайн сервіс WaybackMachine (<http://web.archive.org/>), то можна побачити, як він тоді виглядав.

На сайті була розміщена так звана база імен загиблих азербайджанських військових і налаштована пошукова система. Але коли люди намагались здійснювати пошук, вводячи в системі навіть свої власні імена та прізвища, то виявилось, що будь-який азербайджанець вважався загиблим.

Ймовірно, одним із призначень цього ресурсу було збір персональних даних, які люди вводили при пошуку.

Схожий фейковий канал новин Şəhidlər.info в мережі Telegram, також розрахований на азербайджанську аудиторію, дійсно надавав реальну інформацію про померлих військових у період Другої карабаської війни (*Telegram, канал Şəhidlər.info, 2020*).

Власники цього каналу постили інформацію про загиблих задовго до офіційних повідомлень (Азербайджан офіційно оприлюднив імена лише після завершення війни). Канал адмініструвався вірменською стороною, проте встановити походження Telegram-каналу так і не вдалося.

Становить інтерес і сторінка Hərbi Media в мережі Facebook. Її відмінність від попередньої у тому, що вона з'явилася не під час війни, а набагато раніше – у 2011 році. І постійно публікувала інформацію про померлих азербайджанських солдатів (*Facebook, сторінка Hərbi Media, 2020*).

В інформації про сторінку видно, що у неї вісім адміністраторів з Вірменії, вона була створена у 2011 році як вірменський медійний ресурс, але у 2017 році змінила своє призначення.

На сьогодні обидві сторінки Şəhidlər.info та Hərbi Media втратили свою актуальність і припинили діяльність.

8 листопада 2020 року у вірменських медіа, а також на Telegram-каналах з'явилося повідомлення під заголовком «Внаслідок дій вірменської армії супротивник утік із Бердзорських гір» (*Ворог тікає..., 2020*).

Як доказ, до повідомлення було долучено відео Міністерства оборони Вірменії. Проте неможливо достовірно визначити, де воно знято, коли, ким, і навіть хто на цьому відео.

Незадовго до цього в соціальній мережі Telegram та YouTube поширювалось схоже відео, яке було завантажено набагато раніше. А оскільки в новині йдеться про конкретний час, то можна зробити висновок, що відео було змонтоване з попереднього відеоматеріалу.

Проведений аналіз інформаційного простору Азербайджану та Вірменії в мережі Інтернет періоду Другої карабаської війни, процесів контролю інформаційного середовища сторонами конфлікту, хакерських атак на інформаційні ресурси противника не вичерпний. Широкомасштабність поширення недостовірної інформації в інформаційному просторі, маніпулювання інформацією, її викривлення та підміна сторонами конфлікту не дозволяє окреслити їх рамками однієї наукової роботи та потребує проведення подальших наукових розвідок. Проте результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати певні висновки та пропозиції.

Висновки та пропозиції. Друга війна у Нагірному Карабаху, яка тривала з 27 вересня по 10 листопада 2020 року, мала чітко

виражену та розгалужену гібридну складову. Вона містила в собі весь комплекс заходів для отримання переваги не лише на полі бою, але й в інформаційному просторі.

Під час інформаційної кампанії звинувачення про застосування найманців у війні лунало з обох сторін конфлікту. Так само сторони застосовували кібернетичний вплив певними спільнотами, блокувались соціальні мережі, ламалися Інтернет сайти противника. Однак слід зазначити, що такі дії були більш ефективними з боку Азербайджану.

Агітаційно-пропагандистські матеріали та фейки створювали та поширювали обидві сторони. Традиційні форми пропаганди та дезінформації були присутні навіть в офіційних повідомленнях Міністерств оборони Азербайджану та Вірменії.

Обидві сторони використовували емоційну складову при підготовці своїх інформаційних матеріалів. Зокрема, були використані відео та зображення, які мали великий негативний емоційний потенціал (зображення понівечених тіл, страждання малих дітей та літніх людей).

Під час військового конфлікту у Нагірному Карабаху дії Азербайджану щодо захисту власного інформаційного простору були чіткішими, краще спланованими та скоординованими. Населення Вірменії, інформаційний простір якої довго залишався без прикриття, виявилось не готовим до появи великої кількості дезінформації.

Вагомим також було те, що Азербайджан домінував в інформаційному просторі та демонстрував системність та ієрархічність в інформаційній роботі, що необхідно взяти за основу в протистоянні України в гібридній війні Російської Федерації.

Досвід інформаційного протистояння в період Другої війни у Нагірному Карабаху доцільно врахувати в роботі українських структур, які залучаються до виконання заходів інформаційно-психологічного впливу.

Досліджені в статті інформаційні матеріали періоду Другої карабаської війни можуть бути використані при вивченні історії проведення гібридних війн, протистояння в інформаційному просторі та ведення інформаційно-психологічних операцій зокрема на Кавказі.

Використані посилання

Харук А.І. (2021), «Висвітлення вірмено-азербайджанського збройного конфлікту 2020 р. у польських спеціалізованих виданнях», Військово-науковий вісник, вип. 35, с. 281–290.

Поплавський О.О. (2020), «Військовий складник загального успіху Азербайджану у Другій карабаській війні», Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис, вип. 23 с. 77-85.

Чмихало Г.Г., Квятковський Р.В. (2021), «Інформаційна складова Вірмено-Азербайджанського конфлікту (Другої карабаської війни)», матеріали науково-практичної конференції (м. Ужгород, 24-25 вересня 2021 р.) – Херсон: видавництво «Молодий вчений», с.70-74.

Чмихало Г.Г., Квятковський Р.В. (2020), «Інформаційний супровід бойових дій в Нагірному Карабаху (вересень-листопад 2020 року)», IV Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні напрями розвитку наукових досліджень» - Чикаго, США: «VoScience Publisher», с. 334-343.

Міжнародний центр протидії російській пропаганді (2020), «Гібридна складова вірмено-азербайджанської війни», URL: <https://www.iccrp.org/gibrydna-skladova-virmeno-azerbajdzhanskoji-vijny-chasty-na-1> (дата звернення: 07 лютого 2023).

Adastra (2020), «Невидимий бій у Нагірному Карабаху: інформаційна війна між Вірменією та Азербайджаном», URL: <https://adastra.org.ua/blog/nevidimij-bij-u-nagirnomu-karabahu-informacijna-vijna-mizh-virmeniye-yu-ta-azerbajdzhanom> (дата звернення: 07 лютого 2023).

Haqqin.az (2020), «Курдські бойовики готують наступ на азербайджанську армію», URL: <https://haqqin.az/news/189768?fbclid=IwAR039MvAE902R9XyT9SFCQZ7YtXZnFCFh6vdwc3ZuBrWVVPf4AuvBSFSRc0> (дата звернення: 07 лютого 2023).

Facebook (2020), сторінка Samvel Martirosyan, URL: <https://www.facebook.com/samvel/posts/10158664984983781> (дата звернення: 08 лютого 2023).

Trend.az (2020), «Сотні машин з вірменами покидають Нагірно-Карабахський регіон Азербайджану», URL: https://www.trend.az/azerbaijan/karabakh/3308883.html?fbclid=IwAR1ELUmOVqmrn7wD2AUlt8HOUD5P15X-0liMdI_u_CNPBLhgCYAVdEx9tho (дата звернення: 08 лютого 2023).

Instagram (2020), сторінка Aratta_armenia, URL: https://www.instagram.com/aratta_armenia/ (дата звернення: 07 лютого 2023).

The Cyber Shafarat – Treadstone, (2020), «Азербайджанські хакери Karabakh Hacking Team відвідали 90 вірменських сайтів», URL: <https://cybershafarat.com/2020/09/30/azerbaijani-hackers-karabakh-hacking-team-hits-90-armenia-websites/> (дата звернення: 07 лютого 2023).

Міністерство цифрових технологій та транспорту Азербайджанської Республіки (2020), «Давайте захистимо себе у кіберпросторі!», URL: <https://mincom.gov.az/view/news/995/lets-defend-ourselves-in-cyberspace/> (дата звернення: 07 лютого 2023).

Anti-armenia Team, Karabakh Hacking Team (2020), «Конфіденційні вірменські документи були перехоплені», URL: <https://anti-armenia.org/> (дата звернення: 07 лютого 2023), URL: <https://www.facebook.com/KarabagHackTeam/> (дата звернення: 07 лютого 2023).

AXAR.AZ (2020), «Азербайджанські хакери знову зламали вірменські сайти», URL: <https://ru.axar.az/news/tehnologii/504976.html> (дата звернення: 07 лютого 2023).

Fir (2020), «Азербайджанські фейкові сторінки, що поширюють дезінформацію», URL: https://fir.am/en/13369?fbclid=IwAR3XUMU9o7iz15f_74pDPGiG2WtPjtH-YVF-UpDLf40XSs4mlacTDNBTO4 (дата звернення: 08 лютого 2023).

About.FB (2020), «Видалення скоординованої не автентичної поведінки», URL: <https://about.fb.com/news/2020/10/removing-coordinated-inauthentic-behavior-september-report/> (дата звернення: 08 лютого 2023).

Digital Forensic Research Lab (2020), «Патріотичний астротурфінг у азербайджансько-вірменській війні в Twitter», URL: <https://medium.com/dfrlab/patriotic-astroturfing-in-the-azerbaijan-armenia-twitter-war-9d234206cdd7> (дата звернення: 08 лютого 2023).

Azpolitika.info (2020), «Вірменських бойовиків перевезли з Сирії в Карабах», URL: <https://azpolitika.info/?p=604947> (дата звернення: 08 лютого 2023).

Вірменський центр перевірки інформації (2020), «Бригада імені Нубара Озаяна представлена як терористична група», URL: https://infocheck.am/am/posts/464?fbclid=IwAR2YPI5s3v1uotdL5sm0A5BWQ2Jkhx_XqFy-TKiSg5Owhi66YSiSNdiwcUU (дата звернення: 08 лютого 2023).

Twitter (2020), сторінка Milos Bikovic, URL: <https://twitter.com/Bikovic/status/1310897222410698752> (дата звернення: 08 лютого 2023).

Youtube (2020), канал CNN TÜRK, «Терористична організація, яка вбила турецьких дипломатів та співпраця з ASALA!», URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Z0EАН4сqChU> (дата звернення: 07 лютого 2023).

Twitter (2020), сторінка OsmanJoker, URL: <https://twitter.com/OsmanJoker8/status/1312440027587043329> (дата звернення: 07 лютого 2023).

Instagram (2020), сторінка Pers_tna, URL: https://www.instagram.com/pers_tna/ (дата звернення: 07 лютого 2023).

Інтерфакс-Азербайджан (2020), «ЗС Вірменії втратили вбитими близько 5 тис. людей під час бойових дій у Карабаху», URL: <https://web.archive.org/web/20201031163412/http://interfax.az/view/817779> (дата звернення: 09 лютого 2023).

Kanal 13 (2020), «Загинуло понад 5 тисяч солдат противника. Ось імена, прізвища та фотографії всіх», URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0naR2XvK5lw> (дата звернення: 09 лютого 2023).

Fir.am (2020), «Євбек і 250 жінок «жертви» вірменської сторони, на думку Азербайджану», URL: https://fir.am/13599?fbclid=IwAR0r8VdfczluKMFREOZHViLrpbI972mw9c9mQsuFEp3pAkd_IYC2NOEqUglQ (дата звернення: 09 лютого 2023).

Oxu.AZ (2016), «Удар азербайджанського дрону-камікадзе у центрі уваги світових ЗМІ», URL: <https://ru.oxu.az/world/126422> (дата звернення: 09 лютого 2023).

Report (2020), «Міноборони: Знищено два літаки Су-25 Вірменії», URL: <https://report.az/qarabag/ermenistanin-iki-su-25-teyyaresi-mehv-edilib?fbclid=IwAR1PfpSs4rfGmFT88f6D2qbulxawuacvi-w-V6QOG1F6aPhOoDfkAd9WJSU> (дата звернення: 08 лютого 2023).

Російське інформаційне агентство новин (2020), «У Сирії повідомили, що збили над Ідлібом турецький безпілотник», URL: https://ria.ru/20200301/1565964501.html?fbclid=IwAR0YgAcTeN0sovTWG1bHRqT8i0Vx_MAh7ekUxa

Фокус (2020), «Азербайджан показав відео ліквідації міністра оборони НКР Арутюняна», URL: https://focus.ua/world/465972-azerbaidzhan_pokazal_video_likvidatsii_ministra_oborony_nkr_arutiuniana (дата звернення: 09 лютого 2023).

Telegram (2020), канал Şəhidlər.info, URL: <https://t.me/sehidlerinfo> (дата звернення: 09 лютого 2023).

Facebook (2020), сторінка Hərbi Media, URL: <https://www.facebook.com/herbimedia/> (дата звернення: 09 лютого 2023).

Aysor (2020), «Ворог тікає з Бердзорських гір (відео)», URL: <https://www.aysor.am/en/news/2020/11/08/berdzor/1768232> (дата звернення: 09 лютого 2023).

References

Kharuk A.I. (2021), "Coverage of the Armenian-Azerbaijani armed conflict in 2020 in Polish specialized publications", *Military Scientific Bulletin*, Vol. 35, p. 281-290. (ukr).

Poplavskiy O.O. (2020), "The military component of Azerbaijan's overall success in the Second Karabakh War", *Volyn Chronicle. All-Ukrainian Scientific Journal*, Vol. 23 p. 77-85. (ukr).

Chmyhalo H.G., Kviatkovskiy R.V. (2021), "Information component of the Armenian-Azerbaijani conflict (Second Karabakh War)", materials of the scientific and practical conference (Uzhgorod, September 24-25, 2021) - Kherson: "Young Scientist" publishing house, p. 70-74. (ukr).

Chmyhalo H.G., Kviatkovskiy R.V. (2020), "Information support of hostilities in Nagorno-Karabakh (September-November 2020)", IV International scientific and practical conference "Modern directions of scientific research development" - Chicago, USA: "BoScience Publisher", p. 334-343. (ukr).

International Center for Countering Russian Propaganda (2020), "The Hybrid Component of the Armenian-Azerbaijani War", URL: <https://www.iccrp.org/gibrydnaskladova-virmeno-azerbajdzhanskoyi-vijny-chastyna-1> (accessed February 7, 2023) (ukr).

Adastra (2020), "The invisible battle in Nagorno-Karabakh: the information war between Armenia and Azerbaijan", URL: <https://adastra.org.ua/blog/nevidimij-bij-u-nagirmomu-karabahu-informacijna-vijna-mizh-virmeniyeyu-ta-azerbajdzhanom#> (accessed February 7, 2023) (ukr).

Haqqin.az (2020), "Kurdish militants prepare offensive against Azerbaijani army", URL: <https://haqqin.az/news/189768?fbclid=IwAR039MvAE902R9XyT9SFCQZ7YtXZnFCFh6vdwc3ZuBrWVVPf4AyvBSFSRc0> (accessed 07 February 2023) (rus).

Facebook (2020), Samvel Martirosyan page, URL: <https://www.facebook.com/samvel/posts/10158664984983781> (accessed February 8, 2023) (arm).

Trend.az (2020), "Hundreds of cars with Armenians leave the Nagorno-Karabakh region of Azerbaijan", URL: https://www.trend.az/azerbaijan/karabakh/3308883.html?fbclid=IwAR1ELUmOVqmrn7wD2AUlt8HOUD5PJ5X-0liMdI_u_CNPBLhgCYAVdEx9tho (accessed February 8 2023) (rus).

Instagram (2020), Aratta_armenia page, URL: https://www.instagram.com/aratta_armenia/ (accessed February 07, 2023) (arm).

The Cyber Shafarat – Treadstone, (2020), "Azerbaijani hackers Karabakh Hacking Team hit 90 Armenian sites", URL: <https://cybershafarat.com/2020/09/30/azerbaijani-hackers-karabakh-hacking-team-hits-90-armenia-websites/> (accessed February 7, 2023) (eng).

Ministry of Digital Technologies and Transport of the Republic of Azerbaijan (2020), Let's Defend Ourselves in Cyberspace!, URL: <https://mincom.gov.az/az/view/news/995/lets-defend-ourselves-in-cyberspace/> (accessed February 7, 2023) (aze).

Anti-armenia Team, Karabakh Hacking Team (2020), "Confidential Armenian documents intercepted", URL: <https://anti-armenia.org/> (accessed 07 February 2023) (eng), URL: <https://www.facebook.com/KarabagHackTeam/> (accessed February 7, 2023) (aze).

AXAR.AZ (2020), "Azerbaijani hackers hack Armenian sites again", URL: <https://ru.axar.az/news/tehnologii/504976.html> (accessed 07 February 2023) (rus).

Fip (2020), "Azerbaijani fake pages spreading disinformation", URL: https://fip.am/en/13369?fbclid=IwAR3XUMU9o7iz15f_74pDPGiG2WtPjtH-YVF-UpDLf40XSs4mlacTDNBTO4 (accessed 08 February 2023) (arm).

About.FB (2020), Removing Coordinated Inauthentic Behavior, URL: <https://about.fb.com/news/2020/10/removing-coordinated-inauthentic-behavior-september-report/> (accessed 08 February 2023) (eng).

Digital Forensic Research Lab (2020), Patriotic Astroturfing in the Azerbaijan-Armenia Twitter War, URL: <https://medium.com/dfrlab/patriotic-astroturfing-in-the-azerbaijan-armenia-twitter-war-9d234206cdd7> (accessed February 8, 2023) (eng).

Azpolitika.info (2020), "Armenian militants transferred from Syria to Karabakh", URL: <https://azpolitika.info/?p=604947> (accessed 08 February 2023) (aze).

Armenian Information Check Center (2020), "Nubar Ozanyan Brigade Presented as a Terrorist Group", URL: https://infocheck.am/am/posts/464?fbclid=IwAR2YPI5s3v1uotdL5sm0A5BWQ2Jkxh_XqFy-TKiSg5Owhi66YsISNdiwCU (accessed 08 February 2023) (arm).

Twitter (2020), Milos Bikovic page, URL: <https://twitter.com/Bikovic/status/1310897222410698752> (accessed 08 February 2023) (bos).

Youtube (2020), CNN TÜRK, "Terrorist organization that killed Turkish diplomats and cooperation with ASALA!", URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Z0EAH4cqChU> (accessed 07 February 2023) (tur).

Twitter (2020), OsmanJoker page, URL: <https://twitter.com/OsmanJoker8/status/1312440027587043329> (accessed 07 February 2023) (eng).

Instagram (2020), Pers_tna page. URL: https://www.instagram.com/pers_tna/ (accessed February 7, 2023) (rus).

Interfax-Azerbaijan (2020), "The Armed Forces of Armenia lost about 5 thousand people killed during the fighting in Karabakh", URL: <https://web.archive.org/web/20201031163412/http://interfax.az/view/817779> (accessed February 9, 2023) (eng).

Kanal 13 (2020), "More than 5 thousand enemy soldiers died. Here are everyone's names, surnames and photos", URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0naR2XvK5lw> (accessed 09 February 2023) (aze).

Fip.am (2020), "Evbek and 250 women 'victims' of the Armenian side, according to Azerbaijan", URL: https://fip.am/13599?fbclid=IwAR0r8VdfczluKMFREOZHViLpbiP72mw9c9mQsuFEp3pAkd_IYC2NOEqUglQ (accessed 09 February 2023) (arm).

Oxu.AZ (2016), "Azerbaijani kamikaze drone strike in focus of world media", URL: <https://ru.oxu.az/world/126422> (accessed 09 February 2023) (rus).

Report (2020), "Ministry of Defense: Two Su-25 aircraft of Armenia destroyed", URL: <https://report.az/qarabag/ermenistanin-iki-su-25-teyyaresi-mehv-edilib/?fbclid=IwAR1PfpSs4rfGmFT88f6D2qublaxuacvi-w-V6QOG1F6aPhOoDfkAd9WJSU> (accessed February 8, 2023) (aze).

Russian News Agency (2020), "Syria reported shooting down Turkish drone over Idlib", URL: https://ria.ru/20200301/1565964501.html?fbclid=IwAR0YgAcTeNOs0vtwG1bHRqT8i0Vx_MAh7ekUxacwMtlf_JWY-Kf-17GQDSI (accessed February 23, 2020) (rus).

Focus (2020), "Azerbaijan showed a video of the liquidation of the Minister of Defense of the NKR Arutuniana", URL: https://focus.ua/world/465972-azerbaidzhan_pokazal_video_likvidatsii_ministra_oborony_nkr_arutuniana (accessed February 9, 2023) (rus).

Telegram (2020), Şəhidlər.info channel, URL: <https://t.me/sehidlerinfo> (accessed February 9, 2023) (aze).

Facebook (2020), Harby Media page, URL: <https://www.facebook.com/herbimedia/> (accessed February 9, 2023) (aze).

Aysor (2020), "The enemy flees from the Berdzor mountains (video)", URL: <https://www.aysor.am/en/news/2020/11/08/berdzor/1768232> (accessed 09 February 2023) (eng).

Kviatkovskiy R.

CONFRONTATION IN THE INFORMATION SPACE BETWEEN AZERBAIJAN AND ARMENIA DURING THE SECOND WAR IN NAGORNO-KARABAKH

The analysis and generalization of materials covering modern armed conflicts are important problems in the historiography of military history. The results of such an analysis will serve as materials for further historical research. Of great interest are the local conflicts of our time, which contain a set of measures, the purpose of which is to gain an advantage not only on the battlefield, but also in the information space, and information confrontation has become an integral component of such conflicts.

The article reviews the results of monitoring the information space of the primary parties to the conflict (Azerbaijan and Armenia) on the Internet during the Second Karabakh War. Chronologically shown examples of spreading unreliable information (fakes) in the information space, manipulation, distortion, and substitution of information. An analysis of information messages is provided and materials regarding their refutation are given.

Also, it partially analyzed how both sides of the conflict were controlling the information environment. Analyzed how hacker attacks were carried out on the enemy information resources. Components of the information confrontation are singled out. Indicated which methods of information and psychological influence were used during the Second War in Nagorno-Karabakh.

The article outlines the features of the information conflict between Azerbaijan and Armenia during the Second Nagorno-Karabakh War. Also, an analysis of the use of information space, including social networks, by representatives of both states was carried out. The chronology was traced and a description of some informational materials, which were used during the information confrontation by the parties to the conflict during the Second Karabakh War, was carried out.

The experience of the information struggle during the Second War in Nagorno-Karabakh should be taken into account in the work of Ukrainian structures that are involved in the implementation of measures of informational and psychological influence.

The information materials of the period of the Second Karabakh War studied in the article can be used in the study of the history of hybrid wars, confrontation in the information space, and information and psychological operations, in particular, in the Caucasus.

Keywords: Azerbaijan, Armenia, Second Nagorno-Karabakh war, information space, information struggle, hybrid warfare, propaganda, social networks, media space.